

Х/уни (N110, 2x)

1995 жилин мөчн сарин 17.

Кизляр

Мана туужин мартгашго халхс

ТӨМР ХААЛЬ

Өэдрхн — Кизляр хоорндк төмр хаалһ тосхлһна тускар

Украинцнр мадниг тосч авла

Хотна дунд тергнөннь хажуд эргж тавшж бииллдөд, альхан ташж дуулладад, ахрхн зуурин бөөдлөрн ормасн көндрөд цааран харвидн. Удл уга Бөрктин хотнар орж ирөд, олна хот уудг герин назань ирж зогсхла, мадниг күлөж бөөсн бөөдлтө, бийдөн дүүрц махта, зөвүн дунд нурһта, хо цаһан сөөхн чирөтө бер ирөд, цуһар орцхатн гиһөд үрвр кегөд, мадниг дахулад орад, ут ширө зааһад суулһв.

Хөөнө халун махиг ууринь һарһад ширө деер эргүлөд төвснө дару, һазаһас һурвн залу орж ирөд, магнас менд сурчкад, мана дунд зогсад теднөс негнь - дүүнхд төв күрсн наста, хо цаһан зүстө, зөвүн төвгүр нурһта, шулуун-шудрмг бөөдлтө залу келжөнө: "Нө, тадн оньдинд икчүдин седкл байсадг дүүнр болжанат. Таньдудад келхлө, би эн хотнд тогтсн "Заветы Ильича" колхозин ахлачв. Колхоз бүрдөсн өдрөс авн тавн жилин эргцд бөөсн эв-арһан өөдлүлж олзлад, ахнр-дүүнрин седклинь күндлөд көдлснө ашнь йир сөн болсар цуһар байрта байн бөөцөнөвидн. Дөкөд тадн иткшгот, би болхла нег чигн үзг таньхшв, орс келөр төрүц хоосмб.

Тегөд тадн бийстн меджөнөт, альдаран, ямаран цагт, юн кергөр, кенө төлө йовж йовхан. Тииглө көөсөн күцж, көөсннь күцгдл уга, цуг кергтн хурдн күцгдж, му юмн үзгдлго байрта ирх болцхатн!" - гиһөд маниг йөрөһөд һаран өгөд мендлхлөрн би Жалин Шунһав гиж нерөн келөд салв.

Түүнөсн үдин хөөн һарч йовад, оратад, Промысловск гидг ик орс селөнд ирөд, школын ахлагич хөөж олад, школд хонх болад, мөрдөн төөлөд, чөдрлөд төвчкөд, герөд орлдад бөөжөтл, һазаһас мини таньдг Боран селөнөс мана колхозин заһсч Егоров Егор Прохорович орн йовж, сөөхн хальмг келөр келж йовна: "Ай, тадниг күцөд ирсннь йир сөн болв, би шидр цөн хонгар теңгсөс амрхар ирлөв. Эндр үдин өмнхн мана колхозас эмөлтө мөртө Нөдвөд Лиж ирөд нанд даалһжана. Мөрн тергнчнь сөн бөөхлө, цаг үрөл уга тергндөн мөрөн зүүж авад, мана колхозас төмр хаалһ кехөр 4 мөрн тергтө 22 күн баһчуд йовж одв, тедниг Промысловск селөн деер күцж авдгин арһ хө. Дөкөд тенд

теднлөһөн хамдан бөөһөд зөрөннь болн "2-я пятилетка" колхозин улст Яндыкас хот-хоолынь, һалын түлөһинь зөөж теткх арһ чамд өгөд йовулжанавидн гисн заквриг күцөхөр ирүв", - гижөнө.

Тиигхлөнө би шог орулн келжөнөв: "Йир ик сөн юмн болв, Хальмг таңһчин нер туурсн бөк манла бөөсн хөөн манд юн түрмж ирх билэ", - гиһөд байссн бөөдлөн үзүлв. Тегөд школдан хонад, өрүнднь эртхн цааранднь нөрхн, даргдад бөөсн тергнө хаалһд орад, мөрнө йовднгар йовцханавдн. Түрүнднь би, Егорин шуд тергнд суусн, түрүлөд хурдар йовад одх һазрин бөөринь олхар, ардкстан келчкөд, мөрөн хурдлулад һарад йовадн. Йовад йовтлөмн бийд нег өөдм һазр деер зогсчасн хойр кү үзөд, тедн тал йовхла, тер хойр маниг тосад ирв, хойр орс залу.

Бидн төмр хаалһ кехөр ирж йовнавдн гиж үгин зах һарһхла: "Ой, йир сөн болв, бидн һуран өдр тадниг ирх гиһөд өдрин дуусн эн кегдх хаалһин деегер нааран-цааран йовад, тадниг ирхитн хөлөһөд бөөнөвидн", - гижөнө. Бидн чигн күрх һазртан ирсн болад тогтнвидн.

Тегөд одак хойр залута күүндсн үгерн ажлгхла, украин келн улс, дөн дөврхлө, зулж һарсн төмр хаалһ тосхдг эрдмтө улс болж һарв. Түүнөсн маниг дахулад мана зогсх бөөр зааж өгөд күүндөд бөөтл, манахс ирлдөд бөөв. Тер бөөрнд бидн зогсад "2-я пятилетка" колхозин улсиг, манас ардакшан хол биш авч оч зогсав.

Бидн келгөн төөлөд, тергн деер бөөсн хальмг герөн буулһад, бөрж авхар цуһар оралдхла, мана Егор келжөнө: "Эс эндүрхннь, үүнөс дала хол биш худг бөөх зөвтө. Би мөрн тергөрн йовад хөөнөв, олдхла ус авч ирнөв", - гиһөд йовж одв. Бидн удл уга герөн босхад, нег мөрн терг зүүж авад, манас хол биш бөөсн овалһата өвсндирөд, өвсиг һарарн атхад татхла, түүнөс һарчах сөөхн канкисн үнр хамриг дүүргөд, хаврин сөөхн таалта цагт үрһсн һазрин тарһн күчинь бийдөн шиггөсн, цагтнь ахулж авсн, зурмна сүл, зултрһн, ахрхн бор шарлжн ниилсн күчтө, тосн мет өвсн бөөж.

Мана көдлмш эклв

Тиим сөн өвснөс, өрвлсн болад баахнар тергндөн ачж авад герөдөн ирхлө, мана өмн ус хөөж йовсн Егор ус авч ирсн, мана хот келһнд шиидгдсн һөрөн Гилдөн хойр гериннь дунд тулһан төвөд, хөөсөн нерөд, хотан кехөр бөөж. Бидн авч ирсн өвсөн герт орулад, эргүлөд, делгөд, деернь зөгсн ширдг делгөд, бөөрөн ясч аввидн.

Асхн шидр одак манд хаалһин мастер болжах хойр залу ирөд, кеду күн, кеду мөрн тергн, юн колхозас ирсннь бичөд, мадниг дахулад йовад, мана малтсн шавриг альдаран носилкөр зөөж тегшлхиг зааж өгөд, цааранднь йовад, нег бөөрнд хураһад орксн зер-зевөс маднд күрз, лом, кирк, носилк, деес өгөд, өдртөн нег күүнө малтх һазрин норм келж өгөд, юн чигн учрх кергүүлиг хамдан хаһлхмн гиж цөөлһөд, маңһдур өрүнөс авн көдлмшн эклхөн бийстн меджөнөт гиһөд зөрөннь нер-усан келөд, Мотвиченко, Шильник нертө улс болад йовж одв.

Тер сө бидн герөр дүүрсн канкисн өвснө үнр киилөд эрт боссн Егор Гилдөн хойраг дахлцж босад бийсөн ахулад бөөтл мана Егор мөрөн тергндөн зүүж авад, маднд хот-хол, һал кех гүлө авч ирхөр Яндык орад йовж одв. Бидн өрүнө хар цөөһөн ууһад, өдрин геген сөөтр һазрт тусад уга бөөтл, малтх һазртан ирөд, октябрь сарин 19-д 1941 жил көдлмшөн эжлөвидн.

Бөрлһ өглго һалзурж дөврж йовсн күчр-күнд цөөнө цагла юн чигн эв-арһар хортниг ээрж зогсаж, омгинь шантлж гедргөн көөхин төлө бас нег дөң болх гисн эрхн кергтө хар түлөнө кергиг хурдар күцөхин төлө авсн шиидврөр, ахр цагин эргцд келж-күцөх Өэдрхн-Кизляр хойран

хоорнд шинөс тосххар бөөх төмр хаалһин һазрин өриг, заячин заясн өрүн арвн хурһарн күрзиг атхж, кехөр бөөх төртө көдлмш өрүн цаһан хаалһта болж бүттхө гисн седклөсн һазриг көдлж малтсн өдр билө.

Бийдөн төвсн нектөртө урмдарн, баһ наста халун цусна дөңгөр, өрүн өрлөһөс авн асхн харһу болтл, һартасн күрз, лом, кирк, носилк тасрулл уга, амрлһна өдр уга сууһад-боссарн амрад, өгсн өдрин норман баһ гихдөн хойр холванднь күцөһөд, ханядн-томан уга бөөхмидн нег байр. Болв көдлмш күнд болсар хойр һарин альхнд бүтн һазр уга өвртөд, устад, хаһрсн бөөрн улаһад, хорсад, эмч-эм уга, бийдөн бөөсн альчур-кенчрөр хальчлж, бооһад, носилкд дүүргөд кесн шавриг өргдг һарин күчн улмар сулдхла, эзмдөн деес зөвчлж келж авад, хойр үзүртнь төгрг һарад, носилкин хойр ишднь орулад, эзмөрн деегшөн өргөд, һартан дөң өгч шавран зөөдг болувидн.

Яахв, альк тоотынь келхв, цагин бөөдлд даалһхас биш. Эжго эрм цаһан көдө, өмн-ард манла өдл хаалһ келжөх өмтн, мөрн тергд үзгдхөс биш, нань төрүц машина зүүтө юмн бас уга.

Радиоприемник, газет, журнал гих юмн бас уга. Тагчг бөөсн көдөн толһата һазриг, һариннь арвн хурһна күчөр күүлж малтад, хотхр һазрла өдлцүлж тегшлөд, хойр балһснас эжлсн төмр хаалһ төвх зураг күцөхөр шунжах улс бөөсн болжанавидн.

НАСНА Антин.
(Эжлцнь 108, 109-ч тойгудт.
Цааранднь барлгдхмн).